

साधने कर्मादौ । “संख्यां विज्ञाय संन्यस्य कर्म त्रैव-
गिकञ्च यत्” भा०ग० २।४।५। स्त्रियां ङीप् । “सिद्धि-
स्त्रैवर्गिकी यतः” भा०ग० ३।१४।१५ । त्रिवर्गे प्रकृतः
ठञ् । २। त्रिवर्गरेते । “त्रैवर्गिकास्तो पुरुषा विद्युस्ता हरि-
मेधसः” भा०ग० ३।२२।१४ ।

त्रैवर्ग्यं त्रि० त्रिवर्गे साधुः षण् । त्रिवर्गसाधने धनादौ
“त्रैवर्ग्यार्थो यतो नित्यं कृतान्तभयस्युतः” भा०ग०
४।२।१२३ ।

त्रैवर्णिकं त्रि० त्रिषु वर्णेषु विहितः ठञ् । १। ब्राह्मणा-
दिव्यरूपद्विजातिधर्म्मः । स्वार्थे ठञ् । २। द्विजातौ च
“त्रैवर्णिकानामराजकेषु राष्ट्रेषु परराष्ट्रपरचक्रागमना-
दिजनिते स्त्रीसङ्गरादौ प्राप्ते” कुल्लू० । “त्रैवर्णिकाना-
मधिकारः” ककः ।

त्रैवर्षिकं त्रि० त्रिवर्षे भविष्यति ठञ् । “वर्षस्याभविष्यति”
पा०नोत्तरपदद्विजः । त्रिवर्षे भविष्यति वस्वनि “त्रैवर्षिकं
तापश्चितं तस्य सौम्यं संवत्सरः” व्यास० श्रौ० १।२।५।
१२ । अभतिष्यति तु त्रैवर्षिक इत्येव ।

त्रैवर्षिकं त्रि० त्रिवर्षे भूतो भवति वा ठञ् अभविष्य-
त्वात् उत्तरपदद्विजः । १। त्रिवर्षभूते २। तत्र भवति वा ।
“यस्य त्रैवर्षिकं भक्तं पर्याप्तं षट्यष्टये” मनुः ।
“त्रैवर्षिकाधिकान्नोयः स तु सोमं पिबेत् द्विजः” याज्ञ० ।

त्रैविक्रमं त्रिविक्रमस्येदम् अण् । १। त्रिविक्रमसम्बन्धिनि ।
“त्रैविक्रमं पादभिवेन्द्रशतुः” रघुः २। त्रिविक्रमावतारे
च । “वर्द्धयस्व महाबाहो ! पुरा त्रैविक्रमे यथा”
हरिवं० ५।६ अ० ।

त्रैविद्यं पु० त्रिस्रो विद्याः समाहृताः ऋग्यजुःसामरूपा-
स्त्रिविद्यं तदधीते वेद वा अण् । १। वेदत्रयाभिन्ने ।
“त्रैविद्यो हेतुकस्तर्की नैरुक्तो धर्म्मपाठकः । त्रयश्चाश्र-
मिणः पूर्वे परिषत् स्नाहृशावरा” व्यवं० त० नारदः ।
“चत्वारो वेदधर्मज्ञाः पर्यद् त्रैविद्यमेव वा” “राजा
कृत्वा पुरे स्थानं ब्राह्मणान्यस्य तत्र तु । त्रैविद्यं वृत्ति-
मदुद्रूयात् स्वधर्मः पाल्यतामिति” याज्ञ० । त्रिद्वयां
विद्यानां समाहारः त्रिविद्यं स्वार्थे अण् । २। त्रिद्वयु
विद्यासु । “धर्म्मं भागवतं शुद्धं त्रैविद्यं च गुणाश्रयम्”
भा०ग० ६।२।२४ । ताश्च त्रिस्रो नानारूपाः “ऋचो यजूंषि
सामानि त्रैविद्यं तत्र तिष्ठति” सा०म्ब० “स्वाध्यायेन
व्रतैर्होमैश्चै विद्योनेज्यया सुतैः । महायज्ञैश्च यज्ञैश्च
ब्राह्मीयं क्रियते तदुः” मनुः “कर्षकाणां क्षत्रिणः

पण्यं विपण्णिजीविनाम् । गावोऽस्माकं परा वृत्तिरेत-
त्रैविद्यस्यच्यते” हरिवं० ७।३० “त्रयोऽग्नयस्त्रयो वेदा-
स्त्रैविद्यं कौस्तुभो मणिः” हरिवं० १।६८ अ० “त्रयो
लोकास्त्रयो वेदास्त्रैविद्यं पावकत्रयम्” मार्कण्डेयपु० ।

त्रैवि(पि)ष्टप पु० त्रिविष्टपे वसति अण् । देवे शब्दार्थाच० ।
“त्रैविष्टपानामपि दूरदर्शनम्” भा०ग० १।१।७ ।

त्रैविष्टपेयं पु० त्रिविष्टपे वसति वा० ठञ् । देवे “गन्धर्व-
सिद्धासुरयज्ञचारणत्रैविष्टपेयादिषु नातुविन्दत” भा०ग०
८।८।१२ ।

त्रैवृष्णं पु० त्रिवृष्णस्यापत्यं वा० अण् । राजभेदे “त्रैवृष्णो
अग्ने दशभिः सहस्रैर्वैशानर ! त्रप्ररुणसिञ्जेत” ऋ०५।
२७।१ ।

त्रैवेदिकं त्रि० त्रिषु वेदेषु तदध्ययनार्थं विहितः ठञ् । वेद-
त्रयाध्ययनार्थे व्रतादौ । “षट् त्रिंशदावदिकं चर्थां
शुरौ त्रैवेदिकं व्रतम्” मनुः । [शब्दे दृश्यम् ।

त्रैशङ्खं पु० त्रिशङ्कोरपत्यम् अण् । हरिसङ्खे त्रिशङ्खु-
त्रैशोकं न० त्रिशोकेन ऋषिणा दृष्टं साम । “विश्वामृतना,”
इत्यादिकायान्द्वि गेये ब्रह्मस्रोतके सामभेदे ।

त्रैसानु पु० त्र्यसुवशंशे गोभानुसुते ऋषभेदे “गोभानेसु
सुतो राजा त्रैसानुरपराजितः । करम्भससु त्रैशानो-
र्भरुत्सस्य चाम्बजः” हरिवं० २२ अ० ।

त्रैस्वर्यं न० त्रिस्वर+चतुर्व० स्वार्थे षण् । उदात्तानुदात्त-
स्वरितरूपस्वरत्रिके । तत्र यत्र यः स्वरः तत् उदात्त-
नुदात्तशब्दयोस्तत्र स्वरितशब्दे वक्ष्यते च तस्याप-
वादः एकश्रुतिशब्दे १४८४४० उक्तः ।

त्रैहायणं त्रि० त्रिहायणस्येदम् हायनान्तात्वात् अण् । १। त्रि-
वर्षसम्बन्धिनि । स्त्रियां ङीप् । भावे अण् । २। तद्भावे न० ।
त्रौडकं त्रि० त्रौडयति चु० त्रुट-एवुल् । १। छेदके । “सप्ता-
दनवपञ्चाङ्गं दिव्यसानुषसंश्रयम् । त्रौटकं नाम तत् प्राङ्कः
प्रत्यङ्गं सविदूषकम्” सा० ८० उक्ते २। दृश्यकाव्यभेदे
प्रत्यङ्गं सविदूषकत्वात् षडङ्गारोऽत्राङ्गीति बोध्यम् । तत्र
सप्ताङ्गं कान्धितरम्भम् । पञ्चाङ्गं विक्रमोर्वशी ।

त्रौटि(टी) स्त्री चु० त्रुट-इ वा ङीप् । १। कटफले,
२। चञ्चाम्, (पक्षिर ठोठ) ३। पक्षिभेदे ४। मत्स्यभेदे च
भेदिनि० । [खगे शब्दच० स्त्रियां जातित्वात् ङीप् ।

त्रौटिहस्तं पुंस्त्री त्रौटिहस्त इव यच्छणसाधनं यस्य ।
त्रौतलं न० १। त्रौडलतन्त्रे (तोतला) २। खल्लहाक्ये त्रि० ।
त्रौत्रं न० त्रायतेऽनेन त्रै-उत्र । प्राजने तोदने गयार्देः